

הכותרת שעל העטיפה, כותרת-המשנה, האילוסטרציות בשחור, כל אלו מעוררות יראה כמעט. השם מחייב כלי-כך... שהרי לא רק במחזות אנחנו עוסקים כאן אלא במחזות על אהבה. היראה פגה מיד עם ראשית הקריאה. על אף האימוץ של כמה טכניקות שגורות של הדראמה המודרנית (ולא דווקא של האנטרדראמה), הנסיון להלום את ההדיט באמצעות דיאלוגים שהגיונם כביכול נסתר וטומן בחובו משמעותיות הרבה, מתברר בהמשך הקריאה שלא גולה לפנינו כי אם בועה, והמשחק אינו אחרון כי אם אחד-מני-רבים. לא נותר לך אלא לתמוה מגיין שאבה אידה צורית את היומרה להעניק למערכוניה את הכינוי מחד-זות, ואת הפסכדורפסיכולוגיה שמאחרי דיבוריהם של גיבורותיה וגיבוריה בעיסוק בנושא האהבה, שכן בעיקרו אין "גולת הבדולח" שונה הרבה, לא ברמתו ולא בפרובלמטיקה שלו, מכמה וכמה דוממים וסיפורים קצרים שפורסמו לפני עשר שנים מפרי עטם של בני-דורה של המחברת.

שוב אנו פוגשים באכזבותיהם של מי שהיו אידיאליסטים והפכו להיות אנשי-בוהמה, בפעם המיידע-כמה מוצג הקורן פליקס הנורא שכין מי שבאו לפלמ"ח או לפריפריה שלו מפרוויר-העוגי לבין מי שבאו מבתי-זעיר-בורגניים. מצוי כאן התס של השתנה מאז הימים ההם, המגוול הקרייריסט חסר-הערכים, והגיבור-האמרי האידיוטי-ואליסט המתלבט וחולם על בנין-כנסיות, ובתוכם אותה אשה-קרבה, שבירה ככלי-חרס וגאהבת-מבלי-געת כמוהו. הפגישה בין השלושה לבין האחת היא מאולצת; המעמדים בהם מצויים הם יחדיו — כולם או רק קצתם — טומנים בהם כביכול חומר-נפץ דראמטי, אלא שהכל שוקעים במלל מליצי או בהברקות תפלות, כגון: "כן, פעם הייתי מקנא בכם, בכל אלה שגדלו בחממה הנחמדה שמתחת לשמש! ילדי-השעשועים של האידיאליסטים הטובים! הייתי רואה את האידיאליסטים הטובים רודפים אחריכם עם הבגנה ביד" (ע' 26); "עושה כל מה שלבך חפץ. ברצונך ההצגה מתקיימת, וברצונך היא מתבטלת. ואנחנו כולנו יושבים לכודים,

כחיבתה ל"מחממת" יותר. יתר על כן, נראה שהמספרת רוצה להדגיש באמצעותה שבעוד הנעשה בארץ-ישראל של אותן שנים הגיוני הוא, למרות מוראותיו (ראה הגיתות ההגיוני של בעית הסרג'נטים הבריטים המוחזקים כבני-ערובה), הרי אין כל דרך לברר את אשר היה בגיא-השמדתם של היהודים. עקב תנאים ומסיבות שאין זה המקום לבררם עיצבה הספרות העברית החדשה דמות מעוותת למדי של היהדות האירופית. המנסה ללמוד על יהדות אירופה של המאות הי"ט והכ' נדמה לו שיהדות זו מתמצית בקלסתרן של היהודי מ"תחום המושב". לאחרונה מנסה נעמי פרנקל להתמודד עם הווייתן של יהדות גרמניה ערב חורבנה, וא. אפלפלד העלה דמויות יהודיות שמקורן מחצבתן הוא בוקובינה. ו. שטארק מעלה את הוויית מחנות-השוליים של ממלכת אוסטרו-הונגריה לאחר התפוררותה. בעיות הלאומים (הונגרים, סלובקים), שקיעת הפי"א אודליוס ההונגרי, דפוסי הברה ותרבות בפרובינציות גאה מצויים בקווים ברורים; פראג של שלהי שנות ה'30, המנסה לשמור על ההילה שעיסרו לה ברוד, ולטש, צוייג ואחרים, מתוארת כנכרת מתבלה; אנשי "משמרה-הליקאה" ופאשיסטים הונגרים, איכריים, פועלים ואנשי אינטליגנציה מתוארים כשהם נתונים במערבול של שנות ה'40 באזורי-גבול ובמחנות-השמדה. התיאורים הם דראמטיים-כבדים, ובפרקיו האחרונים של הספר מצויות תמונות שכמו לוקחו מן ה"תופת".

2 מחזות על אהבה

על העטיפה קראנו "שני מחזות", ובפנים אף מצאנו שתי כותרות-משנה: "גולת הבדולח" ו"המשחק האחרון". מן העטיפה גיבטים אלינו שני זוגות עיניים שהתבוננה והיגון משהקים בון חליפות, ומתוך הדפים מזנקים רישומים רבי-רושם של רות צרפתית.

* ואלריה שטארק: והעת כנר נגרעת: "עם הספר", 1962; 251 עמ'.

זה בשורה חדשה, אף רצו לראות בו ראשית עלייתו של הגיבור היהודי בספרות האמריקאית.

ייחודו של ספר זה מוזקר מיד עם ראשית הקריאה בו. הספרות האמריקאית יודעת גיבורים לא מעט שמבחינה סוציולוגית ניתן לשייכם לשולי החברה. היותו של שכבות שוליים שימשה לסופרים רבים חומר לעיצוב הפסיכולוגיה והסוציולוגיה של האדם המת-נוון. גיבורים אלה נמנו על-הרוב על תושבי הדרום ועל אנשי האזורים החקלאיים. יתר על כן, נראה כי במידה ששכבות השוליים עינינו את הסופרים הרי נזקקו להן לצורך השיפת האפלים שביצרי האדם והצבעה על "עדריותו".

הרקע לעלילתו של "העוזר" הוא רובע דהוי של ניו-יורק. גיבוריו נמנים על גידחי החברה, אין בדמותם וכמושגיהם שום דבר משותף עם שאר בני-האדם שלמסגרתם הם שייכים כביכול. התנהגותו של פראנק אלפין, בן למשפחת מהגרים מאיטליה, והתנהגות בני משפחת בובר, המהגר היהודי מרוסיה, אינה מונעת עליידי דפוסים מוסכמים והשקפות-עולם מסורתיות שניתן לקשרם למוצאם היהודי או האיטלקי. כל קשריו של פראנק אלפין אל עברו האי-טלקי-הקתולי מתמצים בזכרון סיפור המיוחס לפרנציסקוס מאסיני. ייחודו של מוריס בובר כיהודי מתמצה בחששותיו מפני מגע עם כל שאינו נמנה על הכלל היהודי; הוא אינו שומר-מצוות (עובד בשבת וטועם כפסע בפסע קדל-חזיר), אף אינו משתייך כחיי למסגרת יהודית כלשהי.

לגבי פראנק אלפין הצעיר ומוריס בובר הזקן, החברה האנושית היא מין מבין שכל המתחיל לתעות בו נגזרים עליו נדודים שאין להם תכלית. אולם בעוד שלמוריס בובר היתה נקודת-מוצא, עיירה יהודית במזרח-אירופה שגם בפירוט גסיסתה שמרה עדיין על אי-אלה דפוסים ומוסכמות משלה, והוא נולד וגדל במה שהיה דומה לבית, הנה פראנק אלפין מיום שהיה ברי-הכרה נדד מלא-בית אחד (בתי-זמנים) אל לא-בית אחד (משפחות מאמצים). מוריס בובר מרגע שהגיע לארה"ב ניסה לתקוע יתר

באולמך הסגור והאפולו שמיד עם היכנסו לתוכו אתה נתקף דיכאון ואזלת-יד. ומרעה לא מוצא... (ע' 37). האלמנטים ה"סור-ריאליסטיים" וה"סמליים" (הופעתה של לילך ההזויה, תיק הצלוליד — "גולת הברדלח"), מתרוקנים היש-מהר ממשמעותם הלא-ריאליסטית כביכול והופכים מגוחכים. דברים אחרים היוצאים מפי הגיבורה יכלו לשמש מוטיבים לשידים ליריים נשיים, אי-אלה רמזי-משה יכלו אולי לשמש שלד לסיפור אפיוני קצר, אולם צורת המחזה שנכפתה על אותו מלל הסר-פעולה והסרי-התפתחות היא כפזיה ויומרנית.

אסוציאציות בלתי-נעימות מעורר המחזה השני, המוקדש לזכרה של דמות ידועה, שאישיותה המורכבת וסופה הטראגי עוררו בשעתו הרבה בחוגי מעריציה ומכירת הרבים. אידה צורית לא די שהקדישה את המחזה לזכרה אלא אף תיארה את דמותה כפי שהיתה. אכן, גם ללא ידענו מהי האפיונה ששימשה רקע ל"משחק. אחרון" היינו תמהים על רוב המלים חסרות-המשמעות, על האליגוריות שב"סמלים" השקופים בפשיטותם, על ההתמרדרות השטחית עם הפרובלמטיקה של הגיבורה, ועל העיצוב הנדוש של הגיבורים שמסביבה.

א. ז.

העוזר

הופעת ה"עוזר" בארה"ב עוררה הדים רבים. בבת-אחת הופנתה תשומת-לבו של קהל הקוראים אל דמותו התמהונית קמעה של המספר היהודי הצעיר, ברנרד מלמוד. מצויים בו בספר זה הרבה מן היסודות המגרים את המבקר לחטט ולחפש אחר משמעויות גלויות ונסתרות. ואמנם, הבקורת הספרותית האמריקאית עטה על הספר ורבים חילוקי-הדעות על משמעותו. העובדה שאחדים מגיבורי הספר הם יהודים גרמה שחוגי האינטלקטואלים היהודים החלו לחפש בספר

• אידה צורית: שני מחזות על אהבה: הנצאת "עקד", 1962; 88 עמ'.